

באבן הקשה

באבן הקשה מדוע ?

בראש-יוראשונה משום שקובץ שירים זה של אברהם הוס, כולו—מתחילתו ועד סופו—חצוב באבן, כמדומה, ובאבן קשה דווקא. ניכר בו כי המשורר אינו גורס, כמיכלאנג'לו בשעתו, שהאבן עצמה מגלמת במעמיקה כל צורה שעתידי דמיונו של פסל לחדש, ולא נותר לו לזה אלא להוציאה מן הכוח אל הפועל בדרך של הסרת המיותר. אברהם הוס אינו רק מסיר את המיותר כדי לאפשר לאבן לחשוף את מכמניה; אדרבה, חוצב הוא בה בהתמדה, בתקיפות, עתים בריתמוס מתכתי, מניף פטישו והולם בו בסלע במיתח עקשני, ועם זאת מאופק ומאט בכוח—עד שפעמים תוהה אתה היכן עצמתו של השיר: בתנופתו או בריסונו הצורני והתכני גם יחד—ובסופו של דבר הוא מכניע את האבן הקשה ומטביע בה את יצוריו, הנכבשים תוך כדי גילומם, ואת הגיגיו, הנצרפים ככור התגב-שותם. התוצאה היא מועט המחזיק את המ-רובה, כגון זה:

קח אובולוס לדרך. כי אתה תגיע
לשפת נהר רחב. ושם תראה
זקן עומד בתוך סירה שחורה.
תן לו את המטבע. הוא יעביר אותך
אל הגדה מנגד. ושם תמצא
כמה מידידינו. ותמסור להם
דרישת שלום ממני. ותאמר
כי עוד מעט, וגם אני אבוא.
עם אובולוס מתחת ללשון.

הבה נזכור כי האובולוס הוא מטבע יווני קדום, שנהגו לשים כפיו של המת בקברו. בימי הרומאים שימש השם במשמעות של אסימון שחוק, בממלכת-הצלבנים היה האר-בולוס ההילך החוקי העובר לסוחר בארץ. ובכנסיה הקאתולית הוא מסמל תרומות שה-עולם הקאתולי שולח לוותיקן לשם כפרת עוונות. "מפעל האובולוס של פטרוס הקדוש" הוא מעין חיקוי למחצית-השקל של ימי הבית

השני, שנהג ביהודה ובפזורה היהודית, והריהו עולה כפרוח עד ימינו אלה. אם נוסיף על אלה את נהרות השאול והאבדון במיתולוגיות השונות, מסטיקס ועד ליבוק, שבו נאבק המלאך עם יעקב אבינו, ואת השייטים למיניהם, מאורשנהבי שבעלילות-גילגמש ועד כרון היווני—המעבירים שוכני-עפר מגדה אחת של הנהר לחברתה—נראה עדי-מהרה מה-גדול מטען האסוציאציות הס-פון בשיר לירי זה, שהוא כה נוגע ללב בעצבותו ועם זאת מאופק כמעט עד כדי ניפור; נראה גם מה-רוב המאמץ האמנותי שהושקע בחציבה, כדי לבחור את המלים המעטות והפשטות, להעמיד את כל הא-סוציאציות כולן על המושג אובולוס, ולמחוק את כל השאר מן החזית הנגלית של האבן הקשה.

אלא שא. הוס עצמו יש לו הסבר אחר ל"אבן הקשה": "אם לא תרגום אותי באבן הקשה / לא ייפרם עורי הרך ולא אצעק / וקצב ריאתי המרושע / ינשום באפרורית-אבק אדישיות כהות... / אם לא תרגום אותי. אם לא תשלח / בי שן חדה אחת... אז למרום / געייתי המתפרקת לא תקלת..."
ואכן אין הוס כותב אלא מתוך זעזוע, רק אם שן חדה ננעצת בו, אם אבן קשה של רוגם פלאי פוגעת בו... על כך מעידה לא רק איכותו של הקובץ כי אם גם כמותו—52 עמודים המחזיקים 35 שירים, שנכתבו במשך 25 שנה! ומתוך כך מתרשם אתה אף ביתר-שאת מעצמת ריסונו הארכיטקטוני של הזע-זועים, לאורך כל המיגוון הססגוני של נושאי השירים, החל בסוניטה הראשונה שבאסופה ("הד ודרך", 1944) המסיים בבית בן שלש שורות לאמור: "...ופתע וענת אפרורית / עברה בהם, והם כרעו על ברכ / ההד עמם, עמק והחריד", וכלה באחרון השירים בה ("שליחו של אלכסנדר בלאס מתיצב לפני יונתו", 24.3.1969), הפותח כך:

"רחשי כבוד ויקר!"

(חיוך גח, מלאכת מחשבת, גולש מקרטע, לטאה בפזו-קשקשים נוגהים, נח לו בוטח ושוקט למראית עין, מצפה לתגובת-הן, על השפתיים.

* אברהם הוס: באבן הקשה (שירים); עם עובד, 1972; 52 עמ'.

לות הזהב", "גן נעול" ו"סיפור אנטון הארמני"—שנתפרסמו בין 1950 ל-1964. כנגד זאת אין בו פרקים מן הטריטולוגיה על חיי אליקום, שהופיעה בספריה-לעם של "עם עובד" בין 1965 ל-1969, ולא משתי יצירותיו האחרונות, "הפרדס", וכן זו שלדעתי היא השלמה והטובה בכולן, הרומן "יעקב" (1972). לפנינו אפוא מבחר שאינו ייצוגי והוא מכיל את סיפורי הראשונים והזכורים לטוב כל תמוז, סיפורי "חולות הזהב", ואת סיפוריו הפחות טובים מן השנים שלאחר-כך. לפיכך תמונת ההתפתחות הספרותית של תמוז אינה שלמה אלא פגומה ומחטיאה את המטרה.

אין לדעת במי האשם ומי ערך את המבחר, המחבר עצמו או שמא מערכת ההוצאה, ואולי שיקולים של זכויות-יוצרים בגו. אך שוב, הואיל ובידינו הוא, והואיל ומכירים אנו את המשך התפתחותו של תמוז, נוכל לומר כי גם המבחר הפגום מאיר כמה מגמות מרכזיות ביצירת תמוז, ובספרות הישראלית הנכתבת למן הקמת המדינה.

בדרך-כלל היו סיפורי ילדות מיטב ביצירתם של סופרים ישראליים "ריאליסטיים", בין שהיו אלה ראשית כתיבתם ובין שחזרו אליהם בשלב מאוחר יותר ביצירתם. במי-טבם, סיפורים אלה פטורים מן העומס הכבד-מגשוא של "בעייתיות" והטכניקה הסיפורית ה"פשוטה" יאה להם, כשהם באים למסור—ביושר, במהימנות, תכופות בלא פרספקטיבה—חוויות ראשוניות ופגישות ראשוניות עם נוף ואדם; ובסיפורי תמוז, על הנוף הארצי-ישראלי העירוני והכפרי (המושבה), ועל הרישעות האנושית, המוות, אהבת הילדות וכו', לא יקשה לנו לראות כי נושאי הסיפורים אין בהם חידוש לעומת הספרות העברית של תקופת המנדט ואף זו שקדמה לה. החידוש הוא בשפה—העברית של תמוז נקיה ורהוטה, כאותו סבון שמציר אביו של המספר בסיפור "סבון", המותר לבנו צוואה לעשות את מלאכתו חמיד נקיה וטהורה, ובנוף—שהוא נוף ארצי-ישראלי אמיתי, ואם גם נסוכה עליו אווירה של רומנטיקה, פרי געגועים אל מחוז-הילדות,

שער שחור תלתלים
מעל מצח צר וזוג עיניים עבות גבינים
בהירות. כלאיים של מוקדון למודת כידון
ועיר סורית רוחשת ערמת-כנענים.)
אם יש מי שסבור שרוב המשוררים בימינו
קיפחו את ייחודם האישי דווקא בשל "התרת
הרצועה" הצורנית ונדמה לו לפעמים שכמעט
כולם כותבים אותו שיר, שיר אחד ויחיד,
עשוי הוא להיפגע "באבן הקשה" פגיעת-
הפתעה נעימה בשל הניאורקלאסיציזם שבה;
וניאורקלאסיציזם זה אין פירושו שיבה לאחור
אלא תחייה שלאחר עבור עידן הרומנטיקה
והמודרניזם, קורטוב מן הרנסנס שספג אל
תוכו את שני אלה, עיפלים בקרבו וטחנם
עד-דק, ומכאן עוד סגולה המיחדת את שירתו
של הוס בימינו-אנו: אם הומאניזם פירושו
כמירת רחמים רגשנית על אנוש בסבלותיו
והתמוגגות נרקיסית-רירית מכל ריטוט-לב
וחיטוט-נפש של המשורר עצמו, הרי שירה
זו אינה הומאניסטית, אך ניהיליסטית ודאי
שאיננה. ואם אין הוא חיוב טוטאלי של
המצאות, שהאדם הוא חלק ממנה, יראת-
כבוד אליה יש ויש כאן.

ג.י.

אנג'יוכסיל, תרופה נדירה

הוצאת הקיבוץ-המאוחד יומה סדרה מעניי-
נת המביאה מבחר מיצירתם של סופרים
ישראליים. אפשר אולי להעלות השגות על
סדרה זו, שאינה תחליף למהדורות חדשות
ורחוקה מלהיות "כל כתיב", אך הואיל
ובידנו היא, אפשר לומר כי יש בה להועיל
בהציגה חתך של התפתחות ספרותית של
סופרים שונים—או, בעצם, את התפתחותה
של הספרות הישראלית. לכן יש לתמוה
על המבחר בקובץ המציג את בנימין תמוז.
שלא כמו אצל סופרים אחרים (א. מגד,
למשל), מובאים כאן סיפורים משלושה
קבצי הסיפורים הראשונים של תמוז—"חור

* בנימין תמוז: אנג'יוכסיל, תרופה נדירה
(מבחר סיפורים); הקיבוץ המאוחד, 1973;
208 עמ' +חמש זכירות (שירים).